

SRŠENOV JEZIK NAŠ VSAKDANJI

Pred kratkim je založba Gospodarskega vestnika izdala knjigo Janeza Sršena Jezik naš vsakdanji¹ s podnaslovom Jezikovna »prva pomoč« za vse, ki pri govorjenju in pisanju doživljajo razne pravopisne, besedotvorne, oblikoslovne, skladske in stilistične »karambole« s knjižno normo. Zgovoren podnaslov daje tudi osnovne podatke o knjigi. Janez Sršen je bil dolga leta lektor (najdalj pri Delu) in v tem času je zbiral gradivo, analiziral jezik vseh poglavitnih množičnih občil na Slovenskem, nato pa to gradivo za knjižno izdajo uredil dvodelno – na eni strani so po abecednem redu navedeni zgledi besed, besednih zvez, stilemov, frazeologemov itd., ki so pravopisno, slovnično, stilistično itd. manj priporočljivi, slabši ali sploh nepravilni, na drugi strani pa so zapisane za stilno nezaznamovano rabo ustrežnejše možnosti. Po avtorjevih uvodnih podatkih je na levi več kakor 1300 temeljnih enot, na desni pa večinoma poleg pravilnejše rešitve sledi tudi kratka razlaga, ki bralca pouči, zakaj naj pri govorjenju in pisanju raje uporabi ponujeno možnost na desni. Knjiga je vsekakor zelo uporaben priročnik za marsikoga; v glavnem sledi SP 1990, in s tega stališča tudi zasluži vso pohvalo.

Med pozitivnimi stranmi knjige naj omenimo vsaj nekatere: (1) Podomačevanje pisave zemljepisnih imen iz nelatiničnih pisav, npr. *Aman, Gvadelup, Gvam* itd. na eni strani, in pisno podomačevanje občnih imen, ki so se v slovenskem jeziku sicer že udomačila, npr. *kokakola, biftek, džez, džokej* itd. Tu omenimo še podomačevanje izrazov za merske enote, npr. *amper, bekerel, kandela* itd. Pri tem je Sršen dosleden, podomačevanje na primernih mestih ustrezno utemeljuje. (2) Posebna pozornost je namenjena podrednim zloženkam tipa *cestnoprometni* v nasprotju s prirednimi tipa *vzgojno-varstveni*, ki so piscem še vedno zelo težavne, napake pa so tako rekoč vsakdanja praksa na vseh področjih (kot opazamo v zadnjem času, niso jasne niti našim politikom pri poimenovanjih strank). (3) Sršen obravnava tudi podredne zveze tipa *učitelj pripravnik, gost predavatelj* itd., ki se v praksi vztrajno pojavljajo z vmesnim vezajem, in zloženke tipa *21- oziroma 26-odstoten*, kjer opozarja na nujnost izpustnega vezaja v prvem delu zloženke. (4) Avtor z zgledi posega tudi v pravopisno poglavje o pisanju skupaj in narazen – zelo koristno je opozorilo na pisavo narazen pri zvezah *tako imenovani, tako rekoč* ipd. in še posebej na pravilno zapisovanje okrajšave *t. i.*, ki se v praktičnih besedilih pojavlja v najrazličnejših oblikah, npr. *tim., tkim.* itd. (5) Sršen dosledno upošteva rabo male začetnice pri imenih praznikov tipa *gregorjevo, božič, novo leto, binško* itd., prirediteljev tipa *borovo gostivanje, zlata lisica*, nagrad oz. priznanj tipa *zlato lev*, zgodovinskih dogodkov tipa *oktobrska revolucija* itd., kar je sicer normiral že SP 1990, praksa pa gre marsikje v drugo smer. (6) Med skladske nepravilnosti Sršen opozarja tudi na rabo naslonskega niza oz. na zaporedje naslonk v nizu, npr. *a ga bi* → *a bi ga*, kar je pri govorjenju in pisanju zelo pogosta napaka. (7) Ker je Sršenova knjiga namenjena vsakršnim zadregam pri govorjenju in pisanju, ima v njej svoj prostor tudi polovično vikanje tipa *kaj ste rekla? kam ste šla?*, za katerega naš avtor skuša prepričati, da v vljudno in kulturno izražanje v slovenskem okolju res ne sodi. (8) Seveda ne moremo mimo drobnih, a več kot le koristnih nasvetov, npr. rabe nedoločnih in poljubnostnih zaimkov *neki, nekdo, nekaj* itd. proti *kak, kakšen, kaj* itd.; in v zvezi s tem še opozorila o samo določni obliki zaimka *neki*, ki se v časopisih in revijah kar prepogosto pojavlja v nedoločni obliki, npr. v zvezi *na nek način*. (9) Natančno je razložena raba nikalnih *nič* in *ničesar*; podobno še *nihče* proti *nobeden/noben*. (10) Posebna težava piscev je tvorba imen prebivalcev in pridevnikov na *-ski* iz nekaterih zemljepisnih lastnih imen. Sršen navaja nekaj najbolj običajnih napak, jih popravlja in razlaga, npr. *Novosačan* → *Novosadčan, Banačan* → *Banatsčan, Gruzijec* → *Gruzinec* itd. (isto še za ženski spol). Za prid. na *-ski* npr. *nikšički* → *nikšiški, nikaraški* → *nikaragovski*; kjer pa sta možnosti dve, opozarja na razliko, npr. *čilenski*

¹Janez SRŠEN, *Jezik naš vsakdanji* (Ljubljana: Gospodarski vestnik, 1992), 210 str.

(< *Čilenec, Čilenka*), *čilski* (< *Čile*). (11) Težave, ki nastajajo ob izpeljavi pridevnikov iz moških priimkov na *-a*, avtor rešuje s kar nekaj zgledi, npr. *Goyeva slika, Krleževa drama, Šenoov roman*; rabo tudi primerno pojasnjuje. (12) Ustrezno je pojasnjena razlika med prislovi *gor – gori* in *dol – doli*; tako še *notri – noter*. Dodani so primeri iz praktične rabe. (13) Kar na nekaj mestih Sršen opozarja na pravilno tvorbo deležnika na *-n* iz glagolov na *-Ctil-em* (Sršen jih imenuje glagoli na *-stil-sem* oz. *-zem*), kjer se v končaju ne smeta pojavljati *-ž-* oz. *-š-*, temveč *-z-* oz. *-s-*, npr. *odnesen, ponesen, vnesen, pomolzen, namolzen* itd. (Pri slednjih dveh seveda ni krativca v zadnjem zlogu, temveč ostrivec/strešica na predzadnjem.). (14) Na koncu naj omenimo še zelo praktične nasvete, kot je npr. raba glagolov *rabiti, uporabljati* proti *potrebovati*, saj imamo Slovenci kar prepegosto težavo s tem, da *rabimo kaj*, česar še sploh nimamo.

Dobre strani knjige bi seveda še lahko naštevati. Ker pa lahko predvidevamo, da bo zaradi svoje uporabnosti knjiga kaj kmalu doživela ponatis, se raje pomudimo še pri nekaterih slabše rešenih točkah, ki bi se jih splačalo nekoliko izboljšati oz. dopolniti.

(1) Prva izmed njih je gotovo nebesednozvezno navajanje možnosti na desni (ne vedno, a pogosto), posebej kadar imamo na voljo več ustreznikov. Če bi le-ti bili postavljeni v vsaj kratko sobesedilo, bi uporabnik imel možnost takoj izvedeti, katero izmed navedenih besed naj uporabi v svojem primeru, sicer pa lahko stvar postane precej bolj zapletena. Samo en tak primer: Glagol *javljati (se)*, ki je sicer res prepegosto uporabljan, bi Sršen uspel nadomestiti s kar 11 glagoli, med drugim npr. *z izpovedovati, kazati se, nastopati* itd. Novinar, ki *se javlja od kod*, bo temu svojemu početju zelo težko rekel, da *izpoveduje* ali *se kaže od kod*, verjetno pa bi bili navedeni glagoli prav dobro uporabljivi v kaki drugi zvezi. (2) Sršen mestoma posebej opozarja, da so možnosti na desni nujne le za stilno nezaznamovano rabo, toda kljub temu so te norme pogosto postavljene prestrogo. Tako npr. odsvetuje rabo glagola *nahajati se* (v pomenu 'biti' – Nova bolnišnica se nahaja nasproti stare itd.), čeprav je ta glagol po našem mnenju vseeno mnogo ustrežnejši od samega *biti*. Podobno *istovetenje, istovetiti* nadomešča med drugim s prevzetim *identičen, identificirati*, ker pa na desni ni besednih zvez, ni jasno, kje to res velja, saj vemo, da je prid. *istovetenjski* tudi del skladenjskega strokovnega izraza, in sicer namerno ustrezno poslovenjen (*istovetenjska določitev podstave povedi*). (3) Podobno je z besedami in besednimi zvezami *animirati se (za kaj), akreditiv, bežati od česa, astronom, popularnost, predpogoj, v nobenem primeru* itd., ki jih ni treba niti odsvetovati, kaj šele prepovedovati. Posebnega smisla tudi ni v preganjanju besede *apartheid*, potrebna je le podomačena pisava *aparthejd*. Tudi pri nekaterih občnih imenih je poleg slovenske ustreznice primerno pustiti tudi pisavno podomačeni prevzeti izraz, npr. poleg *priponka* še *bedž*, poleg *uspešnica* še *bestseller*; tako še *biznismen, triler, tinejžer, popkorn* itd. Po drugi strani pa na nekaterih mestih ni primerno navajati preveč možnosti, posebej če v slovenščini niso v uporabi, npr. *kemp, kempirati, kempiranje*, kjer je edina možnost (poleg *tabor, taboriti, taborjenje*) seveda *kamp, kampirati, kampiranje*. *Bekend* je samo žargonski izraz, sicer je pravilno *bekehend* (Toporišič predlaga tudi slovenski izraz *zaročje*). (4) Brez posebnega razloga Sršen prepoveduje rabo sklopov iz predložnih zvez tipa *odspodaj, odzgoraj, odzadaj* itd. (na vprašanje *kje?*), ki jih dovoljuje in ustrezno tolmači SP 1990, sicer pa se pojavijo že vsaj v SKJ 2 (1966: 123) in v SS 1984 (172). (5) Odvečen popravek je tudi ob zvezi *po tolikih letih* → *po toliko letih*. *Toliko* v tej zvezi seveda ni prislov, ampak pridevniški količinski zaimek (o tem npr. Slovenska slovnica 1984: 272–273, 280), ki ga smemo pregibati, npr. *Toliko let smo ga šolali, po tolikih letih pa je šolo pustil*. (6) Nekajkrat moramo Sršenu kar verjeti, da je njegov popravek pravilen, četudi se sklicuje na Jezikovno razsodišče. Primerneje bi bilo, da bi vsaj na nekaterih mestih na kratko obrazložil, kaj je Jezikovno razsodišče o tem vprašanju zapisalo. Tak primer je npr. pri *potrebno* je proti *treba* je, ki je, lahko rečemo, skoraj za večino piscev povsem nerazčiščeno mesto. Iz Sršenovega zgleada je približno jasno, da se zveza *potrebno* je ne

uporablja ob nedoločnikih, ne pove pa, kako je npr. z rabo ob glagolnikih – *potrebno je nadaljevanje tega*. (7) Za razlago pri iztočnici *atrakcija, atraktiven* upamo, da se je avtorju zapisala, saj *atrakcija* in *atraktiven* nista tujki, ampak sposojenki. (8) *Artilerca* ni treba zamenjevati z *artilermistom*, saj je tvorjen iz podstave *tisti, ki je v zvezi z artilerijo*, besedotvorni podstavi pa je dodano domače priponsko obrazilo *-ec* namesto prevzetega *-ist*. (9) Včasih se zdi, da ni povsem gotovo, kaj je stilno zaznamovano in kaj ne. Zakaj naj bi bila zveza *globoko ganiti, užaliti* bolj zaznamovana (ali le slabša?) od *smrtno ganiti, užaliti*? Podobno je npr. z glagolom *izpostaviti*, ki ima med ustreznici na desni tudi zvezo *postaviti v ospredje*, ki je vsaj s stališča gospodarnosti jezika predolga in verjetno tudi nič lepša od tvorjenega glagola. Takih primerov bi se še našlo. (10) Posebnega smisla tudi ni v odsvetovanju nekaterih frazeologemov, ki so v vsakdanji rabi, pa čeprav so »suženjsko prevedeni iz nemščine« (128), saj je zelo malo frazeologemov izvorno slovenskih, in z njihovim črtanjem jezika ne bomo kaj prida obogatili, npr. *potegniti krajši konec* > Sršen: *biti na slabšem, na izgubi, na škodi* itd. (11) Podobno je tudi z besednimi zvezami, ki jih Sršen uvaja z »za nezaznamovano sporočanje nekaj zgledeov stilno okorne in pomensko manj ustrezne rabe«, npr. za iztočnico *način: na domač način, na drug način, na enak način, na kakšen način, na neki način* itd. Lahko se strinjamo z avtorjem, da so enobesedne tvorjene ustreznice sicer lepše, toda slovenski jezik bi bil zelo reven, če bi se vedno držali le Sršenovih »nezaznamovanih« rešitev. Temu podobnih zgledeov je v knjigi kar nekaj. (12) Če se še enkrat vrnemo na podnaslov knjige, kjer je govor o doživljanju »karambolov« pri *govorjenju* (podčrtala M. H.) in pisanju, lahko avtorju predlagamo, da bi razmišljal tudi o poglavju o pravorečju. Glede na to, da je pravopisu namenjeno veliko pozornosti, bi to zgledi iz pravorečja le še dopolnjevali, pa čeprav bi se avtor lotil le najbolj splošnih težav, npr. izgovora /v/, nezložnih predlogov *v, z/s, k/h*, najpogostejših napak pri naglaševanju, izgovora tujih lastnih imen (ki jih je v knjigi kar precej) itd., odveč pa ne bi bilo tudi stalno zapisovanje naglasnih znamenj. (13) Na koncu bi bilo dobro popraviti in dopolniti še seznam krajšav in kratic na začetku knjige. Ker avtor sicer vse izraze vztrajno sloveni, pričakujemo namesto *geogr.* za 'geografija' okrajšavo *zemlj.*, sicer pa sta ustaljeni okrajšavi za 'italijanščina, italijanski' *it.* (ne *ital.*) in za 'moški spol' *m* (ne *m.*; pač pa *m. sp.*), manjkata pa okrajšavi *s* (srednji spol) in *ž* (ženski spol). Prav tako bi se dalo okratiti Jezikovno razsodišče (*JR*), na katerega razsodbe se Sršen pogosto sklicuje. Takih malenkosti bi se še našlo, vendar so nekatere od njih komaj vredne omembe (kot npr. pričakovanje, da bomo Slovenci kaj kmalu začeli namesto *kasko zavarovanja* uporabljati *zavarovanje kaska* namesto *sprejev* pa *pršilnike*). Knjigi lahko zaželimo, da bo našla pot do čim večjega števila uporabnikov.

Mateja Hočevar

Filozofska fakulteta v Ljubljani

ROBERT BRAUN O RAZVOJU SLOVENSKE NACIONALNE IDEJE (Prispevek k slovensko-madžarskim kulturnozgodovinskim stikom)

V vrsti študij, ki podrobno predstavljajo razvoj slovenistike na Madžarskem, je treba med prvimi omeniti delo Vilka Novaka *Hungarica pri Slovencih* (*Čas* 1938/39, št. 1–3). Čez štiri desetletje sledi študija Štefana Barbariča, ki predstavlja sloveniko po drugi svetovni vojni z naslovom *Manifestacija tvornega sosedstva: Bogata slovensko-madžarska izmenjava* (*Naši razgledi* 1980, št. 15, str. 438–439). Vrsto zaključuje Marjanca Mihelič s člankom *K madžarski slovenistiki od Avgusta Pavla dalje* (*Slavistična revija* 1990, št. 1, str. 69–76), ki podrobno predstavlja v naslovu označeno obdobje ter zajema važnejše študije in prevode v zadnjem desetletju.